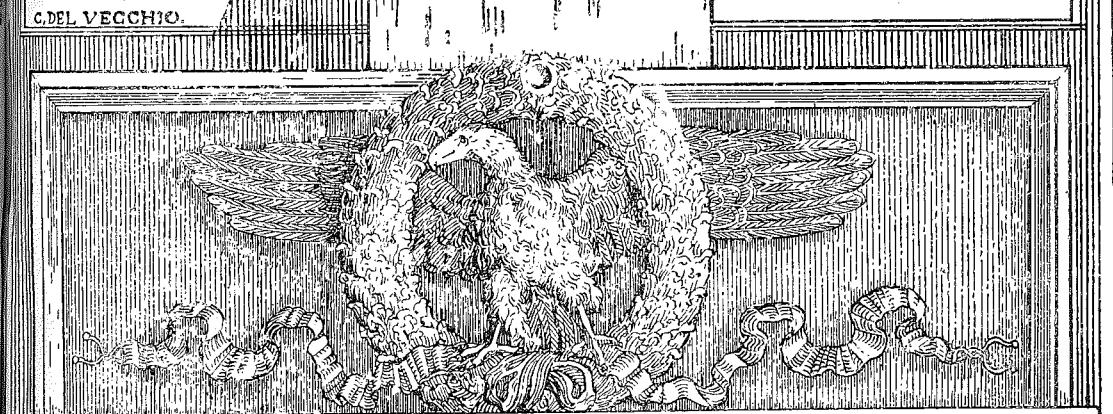

ALMA ROMA

QVID QVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

Pro “ALMAE ROMAE,, Sociis

apud Commentarii Administratorem opuscula latine scripta venum dantur
pretio quo sequitur:

JOSEPHI FORNARI Fridianus. Milesia fabula scenis accommodata apud
ephebea facile agendis. – Venit lib. 2.

JOSEPHI FORNARI Francisculi prandium. Milesia fabula scenis accom-
modata apud ephebea facile agendis. – Venit lib. 2.

HERMINII IACOBELLI In campo latinitatis novi flores. – Si tegu-
mento solut. lib. 5; si xyloina structura aureoque titulo decorat., lib. 6.

I. B. FRANCESIA Euplius, Ad Romam, Actiones dramaticae. – Sin-
gulae lib. 1,50.

*(Iis vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus
pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus).*

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integralm ALMAE ROMAE col-
lectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXV,
paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libella-
rum 275 pro Italia; pretium duplicatum, libell. Italic. scilicet 550, pro
exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam
syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requiren-
dae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del
Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est non sinit ut
foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Pretium subnotationis an. MCMXXVI est pro Italia libell. 15; pro Civitatibus Foederatis Americae septentrionalis et Canada doll. 3; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequias; *ante solendum rectoque tramite mittendum ad IOSEPHUM FORNARI doctorem, Romam, 12, Via del Governo Vecchio, 96.*

AESTHETICAE NOTAE

De singulis artibus et primum de architectura.

Certa est nobis sententia, hoc sibi proprium pulchras artes usurpare, ut quamdam humanae vitae faciem spectantibus revelent; ideoque nobis de nobis imprimis eas loqui. Itaque architectura hominum communitatis et coniunctionis pulchritudinem adumbrat; sculptura pulchram animi nostri cum corpore unionem exprimit; pictura multiplices externalium hominis relationum significaciones describit; musica cunctos animi affectus mirifice extollit; poësis denique totam interioris hominis vitam canendo prodit.

Aestheticas notas hodie, post aliquod tempus, in hisce paginis resumpturi, operae pretium esse duximus de singulis artibus dicere, eo praesertim fine ut quae superius notavimus in aperto fiant, intelligantur, dijudicentur.

Ab architectura exordium petimus, quippe quae magnitudine sua piae oculis continuo versetur.

Atque primo quam maxime interest monumenta Architecturae ab operibus Aedificatoriae artis discernere: ista enim necessitati et utilitati tantum inservit; illa pulchritudinis formam gustusque aesthetici satisfactionem imprimis obtinere con-

tendit. Unde qui soliditati aedificiorum hominumque commoditati consulti, *Aedificator* simpliciter dicitur; qui vero pulchritudini etiam studet, *Architectus* nuncupatur.

Architectus apprime Geometriam calleat oportet, ex qua suam peritiam hauriat in aedificii partibus dimetiendis, componendis, dividendis, coaptandis...; unde Architectura appellari etiam solet: *Ars pulchrae Geometriae*.¹

Duo prorsus elementa in architectura distingui oportet, nimirum *apta materia* et *forma specifica*. Prima constituitur ex loci seu spatii circumscriptione per geometricas figuratas, et praesertim ex lapidibus, lignis, marmoribus, etc.; altera autem est viva et clara expressio, sive manifestatio humanae communitatis et coniunctionis, ita ut eo pulchrior sit architectura praedicanda, quo pulchriorem humanae fraternitatis exhibeat effigiem. Si homo solitarius vitam degeret, de architectura actum esset: e contra, apud populos hanc artem floruisse conspicimus, qui summopere societatis perfectionem assequuti sunt.

¹ De Architectura ex professo egerunt M. Pollio Vitruvius (saec. I a. C.), Leo Baptista Alberti (1407-1472), Iacobus Barozzi, *Vignola* dictus (1507-1573), Andreas Palladio (1518-1580). Sed nostra praesertim aetate plurimas eaque egregia *manualia* de architecturae technica, historia, etc., prodierunt. Quae quidem omnino adeunda ei sunt, qui rectum iudicium de hac arte sibi effingere cupiat.

Quum igitur architectura ab hominum consortio et sua initia et propriam formam sumat, primum est asserere huius artis caput et potiorem vitam haberi in tribus architectonicis operibus, videlicet in domo, in municipio, in templo, quae triplicem societatem, nimirum domesticam, civilem, religiosam, exprimunt.¹ Ex monumentis igitur architectonicis bene arguitur quaenam vigeat ratio et perfectio communitatis et coniunctionis hominum apud quamlibet provinciam, aut nationem.

Ad rationem pariter communitatis et coniunctionis istius, quam vulgo « sociabilitatem » nuncupant, quidquid in urbe aspicitur, pontes, atria, forum, theatrum, sepulcra, turres, pinnacula et cetera huiusmodi referuntur. Haec peculiaris indoles, haec architecturae vita, vis: quapropter delectatio:is ratio in huius artis operibus ex consonantia atque convenientia aedificii cum *forma idealis* exsurgit, idest cum humana sociabilitate, cuius architectura est interpres.

Et sane: statim ac quodvis architecturae opus contemplamur, animus volitat ad habitatorum relationes, quorum gratia constructum est: et si ita omnia ordinata et congruentia inveniat signa sensibilia, ut exprimant eximiam consociationis formam, plurimum delectatur. Hinc humanae vitae nomina tribuimus architecturae: ex. gr. templum malestate plenum, superba turris, audacissima pinnacula. Recte igitur definiri potest architectura: *Ars, quae in aedificiis pulchritudinem humanae societatis exprimit.*

Quum autem suis quaeque ars utatur signis, sive naturalibus sive arbitrariis, ad propriam eximiam pulchritudinis speciem spectantibus manifestandam, suam loquaciam et architectura possidet, qua internos animi sensus, ut ita dicamus, aliis commu-

nicet: et quum fundamentum eius sit geometria, ab hac scientia praecipue signa mutuantur; quorum obviam, constantem atque universalem significationem hic delibare, nonnullorum saltem, praestat.

Linea derecta, unde et cuspides et caelum versus pinnacula, mentem solent natura sua ad sublimia erigere. Quid simile cernitur in illaboratis hominis motibus, qui si alta detineatur mente, vel suae dignitatis aut nobilitatis excellentia, erecto capite procedit.

Linea, e contra, quae ad imum flectit, moestum et cogitabundum denotat animum. Salix flexilis solet mortuorum ornare domum: homo pariter, tristis vel cogitabundus, inclinato capite incedit.

Lineae, quarum una alteram versus tendit eique iungitur, benignitatem animaliumque unionem exprimunt, velut homines, qui invicem manus porrigant, vel amplexu sese stringant amico. Lineae rectae vel « horizontales » stabilitatem designant. Sic de ceteris architecturae signis dicendum.

Sciat igitur architectus eximiae formae, quam animo conceptam habeat, apta seligere signa, eaque ita adumbret atque contemperet, ut clare formam ipsam manifestet, et iucundam valeat in spectanti excitare admirationem.

Ex diversitate expressionis et medium exsurgunt diversi styli: stylus *classicus* (graecus nempe et romanus) *byzantinus, gothicus, arabicus*, etc.

Sed et diversi *ordines* sunt.

Ordinis nomine in architectura intelligitur peculiaris dispositio partium, quae ad aedificium pertinent. Per antonomasiā tria sunt, quae ordinem designant: *stylobata, columnā, et corona* cum ceteris eorumdem ornamentis. Columna vice sua in tres dividitur partes: *basim, scapus, capitellum*. Item corona tres complectitur partes: *epistylium, zoophorum et coronam* proprie nuncupatam. Quinque autem sunt

¹ Solet etiam dividi Architectura in *civitem, militarem, navalem, hydraulicam*, etc.

ordines, tres graeci, duo itali, qui proprio charactere distinguntur.

In Graecorum coloniis Asiae Minoris architectura floruit, ibique, uti fertur, originem habuere *hordo doricus* et *ionicus* ex Doride et Ionia. *Ordo corinthius*, longe primis nobilior, natus est in Peloponneso, Graeciae paeninsula. Mirum est quantum obtinuerit perfectionem Graecorum architectura, quum post tot saeculorum lapsum, adhuc ut classica exemplaria eorum opera ab artificibus habeantur.

Etrusci, qui Etruriam incoluere, *ordinem Etruscum*, suo nomine dictum, formarunt: Romani quoque proprium inventore ordinem nomine *compositum*.

Quavis disceptatione omissa circa ordinum originem, singulorum characterem breviter ad rem nostram indigitemus.

Ordo doricus, qui et *Erculeus* a Scamozio (1552-1616) appellatur, partium soliditate, fortitudine et unione praestat. Doricum, inter ceteros difficiliorem, Graeci et postmodum Romani adhibuere pro operibus dicandis viris fortissimis, uti exercitus ducibus, imperatoribus, consulibus, Diis Iovi ac Marti.

Ordo ionicus, qui et *matronalis*, agilitatem et gratiam una cum firmitate conjungit: medium tenet locum inter doricum et corinthium. Eo antiqui usi sunt in operum dedicatione Apollini, Diana, Baccho et aliquando Veneri. Apud recentiores frequens est huius ordinis usus ob suam formae temperatae indolem.

Ordo corinthius, qui et *virginalis*, agilior, ornatior, venustior prae ceteris est: adhibetur pro struendis sumptuosis aedificiis; pro templis, regum aedibus, pinacothecis...

Etruscus ordo, qui et *giganteus*, rusticitate, gravitate ac simplicitate dignoscitur, atque adhibitus fuit pro rudibus operibus, nempe pro urbium portis, aquaeductibus, turribus, maris portubus...

Compositus ordo, qui et *heroicus*, ex

eo quod Romani ad triumphalia opera eum potissime destinarunt, ita liberrime ionicum et corinthium imitatus est, ut novus evaserit ordo et a ceteris maxime distinctus. Ad ultimam perfectionem eventus est Titi Vespasiani tempore: apud Vitruvium de eo sermo non est, ac proinde vel non exstebat, vel sua initia ut vitiosa contempta fuere.

Denique ad architecturae leges procedamus.

Generalibus artis legibus architectura subiicitur: ex. gr. etsi appareat a naturae imitatione aliena, quia ab ea *proxima exemplaria* non sumit, tamen et ipsa naturae est emulatrix, puta cavernarum in vacuitatibus domorum; arborum in columnis; achanthi foliarum in corinthiis capitellis; convexitatis caelorum in forniciis; florum, animalium, mulierum in ornamentis.

Profecto summa architecturae lex est, ut eius partes et ornamenta ea ferme ratione excogitentur atque disponantur, quo natura ageret si sociabiles hominum relationes repraesentare vellet. Hae tamen, quae sequuntur, haberi possunt ut peculiares architecturae normae. Requiritur nempe:

a) ut aedificium cunctis suis partibus *ideam essentialē*, uti vulgo nos dicimus, quam artifex exprimere cupit, distincte manifestet ac fini respondeat cui destinatur. In hanc peccaret regulam, si quis, exempli gratia, municipii aedes ad instar militaris stationis effingeret; vel si vilulae, rusticationis causa constructae, se pulcri tribueret aspectum;

b) ut adsit grata illa linearum convenientia, quae « eurithmia » appellatur, sine distortionibus et saltibus (natura enim non facit saltus); sed omnia geometrica sint ducta;

c) ut vigeat « symmetria », seu ut debita proportio servetur inter partes necessarias atque secundarias, seu quae adi-

ciuntur leviorisque momenti sunt. Ornamenta autem, scilicet coronae, mutuli, denticuli, fasciae, caryatides, toreumata, simulacra et cetera huiuscemodi ne cumulantur. Et h̄c revocanda est illa *mechanica proportio* inter pondus et fulcrum: etenim ridiculum esset si ingens columna parum ponderis sustineret, vel e contra;

d) ut aedificium conveniat loco, prospectui, usui, cui destinetur vel ordinetur;

e) denique diversi styli respondeant indoli unius vel alterius ordinis, quem artifex elegerit: et ipsi ordines ne unquam misceantur, vel si eos miscere lubeat, habeat ratio dignitatis et excellentiae in eorum superpositione.

Restat ut de architecturae origine et vicibus nonnulla dicamus; quod tamen alias peragemus.

G. LEPORE.

IMELDA DE LAMBERTINIS

Nunquam fortasse multi ex nostris lectoribus huius beatissimae puellae nomen audierunt; de ea certe nunquam *Alma Roma* mentionem fecit. Iuvat igitur et in hisce paginis de eius vita pauca referre, ne ulli magnum sanctumque animi gaudium invideamus.

Ex nobili Lambertinorum progenie Bononiae orta, Imelda adhuc balbutiens aliquid supra humanum ostentabat indolemque prodebat iam virtute imbutam. Infan- tiae annos paullulum excedens, oratorium sibi a se constructum, Davidicos versus, et alios piarum precum libellos puerilium crepundiorum loco habebat. Tandem simul atque decimum aetatis annum attigit atque mundi decora ac paternae domus splendorem adolescentula conspexit, continuo ab eis se removere statuit et voluntariam paupertatem, castitatem et obedientiam

amplecti atque adeo in religiosam domum transire decrevit; quapropter in praeclarum S. Dominici familiam cooptata est. Huic novae militiae adscripta quemadmodum strenue religiosae disciplinae exercitationibus usa sit, quas corporis asperitates adhibuerit, quanta cura in affectuum interiorum refrenationem incubuerit, quantoque orandi studio fuerit impetitia, quam generose cetera munia tum insueta tum aspera subierit, dici nequit. Hoc certum testatumque, est, illam aliis, et annis et vitae consuetudine se superioribus, facem semper praetulisse. Venerabilem Eucharistiam praecipua religione observare nihil habebat iucundius. Nunquam enim sacris intererat, quod in dies contingebat, quin profundissima mysterii huius arcana attentissima mente pervolveret et lacrimis amorem suum indicaret desiderique indices exhalaret gemitus. Tunc vero vel maxime cruciabatur animo, quum ceteris caelesti pabulo refectis, ipsa per aetatem abstinere cogeretur: ita visum erat iis qui ei a confessionibus erant, virtutem, pietatem, modestiam, sapientiam, non ut in hac Virgine erant, sed annorum paucitatem ponderantibus. At non diu votis suis destituitur qui Deum ardentissimo amore prosequitur. Ipse enim longe aequiore lance, non temporis, sed virtutum ratione subducta, Imeldam aequavit ceteris, immo vero etiam prae ceteris dignam citra spem omnem manifesto prodigio declaravit.

Religiosis ergo omnibus stata die ad sacram Synaxim accendentibus, Imeldae accessus prohibebatur; quae tamen dolore, precibus, lacrimis gemitibusque quam maxime eo anhelabat. Et ecce illico de caelis delapsa augustissima Sacramenti Hostia medio in aere haerens visa est Virginis capitl supereminere.

Quae tum Imeldae mens, quae suspiria, quae colloquia, quae alia ex aliis iterabat, nihil opus est pluribus commemorare. Sodales eius virgines, rei novitate percussae,

haerebant oculis fidem aegre adhibentes. Demum Sacerdoti, qui eis praererat, nuntiant; venit, videt, patena sanctam Hostiam excipit, quam Imeldae, quoniam Dei nutum et placitum id esse videbat, impertiretur; atque ita Imelda ex voto desiderioque suo caelitum pabulo refecta est. Tantum vero priori gaudio accessit, ut eo ferendo amplius satis non esset. Clausis igitur suaviter oculis, quasi somno indulgens, spiritum Christo sponso suo reddidit, quum mortali corpore conclusa tantas delicias ferre diutius non posset.

Huius prodigii fama, per omnium ora longe lateque vulgata, celeberrimum fecit Virginis nomen, quae illustri tumulo illata, semper Sanctae ad instar summa veneratione habita est; ac Deus optimus maximus Imeldae nomine mortalibus munera omni tempore impertiri dignatus fuit, ut historica monumenta tradunt. Quibus probe cognitis, Leo XII Pont. Max. cultum beatae Imeldae praestitum probavit eamque anno MDCCXXVI beatarum Virginum albo accensuit.

Sed hisce diebus, caelestes favores, Imelda intercedente, a Domino multiplicati impulerunt ut apud Consilium sacris tuendis Ritibus praepositum eius Causa resumeretur ad sollemnem usque inter Sanctas Imeldae relationem feliciter perducenda.

Quod dum ab omnipotenti Deo praestari enixe deprecamur, missam facere non possumus pulcherrimam orationem quae die XIII Maii, Beatae Imeldae sacro, quotannis in toto Praedicatorum Ordine recitatur: «Domine Iesu Christe, qui beatam Virginem Imeldam, ignito caritatis amore sauciatam et immaculata Hostia mirabiliter refectam in caelum suscepisti, fac nos eius intercessione eodem caritatis fervore ad sacram mensam accedere, ut appetamus dissolvi, et esse tecum mereamur».

B. D.

De priscis Christianorum sepulcris

Abhinc annos nonnullos, de coemetiorum Christianorum origine in hisce paginis scribens, nomina indicavi quibus praecipue ea designarentur.¹ Placuit hodie ad argumentum redire ut de eorum partibus et formis aliquid dicamus, eoque magis quod non omnia nomina, quae nunc Christianae archaeologiae cultores adhident, antiquam revera originem repetunt.

Primum igitur cava tetragona occurunt; haec locum apud Graecos tum apud Latinos vocabantur; hodie vero diminutivum verbum *loculi* invaluit inter antiquitatis non solum sacrae, sed etiam ethnicae studiosos. Haec plerumque largiora effodiebantur quam ut par esset; interdum locus ad bina recipienda cadavera aptus aperiebatur, eique tum *bisomus* nomen erat, vocabulo *a bis* et *σῶμα* (corpus) composito. Si denique tophus satis esset solidus, etiam ad tria, quattuor et amplius recipienda cadavera loculi parabantur; hinc nomina *trismus*, *quadrisomus*, *polysomus*.

Saeculo II usuvenerat ita aliquando claudere sepultra, ut lapides occludentes non erectae secundum parietes, sed veluti sarcophagorum opercula in plano essent: sursum vero spatium effodiebatur satis ut operculum tamquam mensa inserviret.

A sepulcro mensa instructo parum differt *arcosolium*, cuius nomen, ut facile innuitur, ex arcu et solio est derivatum. Prima vocabuli pars evidens est; non ita vero secunda. Solium apud priscos Romanos idem significasse videtur quod apud nos *thronum* significat, sive *sella honorifica*; unde sella curulis et solium vocata fuit. Quum autem pegma erectum ad cadaver viri illustris sustinendum in sublimi esset veluti solium regale elatum,

¹ Cfr. fasc. mens. Novembr. MCMXXII.

huius quoque solii nomen inditum est. Item, solium appellarunt Romani labrum sive alveum ad corpora ablunda.¹ Hoc autem quum eamdem prae se formam atque sarcophagus ferret, et ipsum, et omne urnarum pro defunctorum cineribus aut ossibus genus, solii nomen nactum est.²

Huius nominationis certissima exstant documenta; et aliquando, in epitaphiis apud arcosolia positis, utpote apud nobiliora sepulcra, et in ipsis arcosolorum epitaphiis alia aliqua addebat localis indicatio, hodie pretiosissima, praesertim si inscriptio suo inveniatur loco, aut unde veniat cognoverimus.

Arcosolia, quae etiam *arcosolia*, *arcisolia* vocabantur, saeculo III excidi generatim copta sunt; sed iam a saeculo I inveniuntur. Eorum est etiam genus quoddam, in quo ita arcus est demissus, ut ad sepulcrum mensa instructum potius accedat. Id, praeterquam Romae in coemeterio Callisti et in aliis regionibus saec. II, etiam in Cyrenaica inventum est, eidem aetati respondens. Arcosolia autem proprie dicta in Cappadoccia, Ierusalem, Zephyriae (Mellos, in insula Aegei maris), Clusii in Etruria in coemeteriis S. Mustiolae et Catharinæ, Volsinii, et saepe Melitae cernuntur; rarissime vero in Africa. Denique in Syracusanis catacumbis etiam sarcophagi in rupe excisi apparuere, sed quasi e solo emergentes, cui natura sua adhaerent. Haec saeculo II posteriora tempora quam maxime respiciunt: in Italia autem saec. IV maxime in usu fuere.

Sepulcra hactenus recensita, ubique catacumbarum conspicere licet, tum in ambulacris, tum in cubiculis. In hisce vero, fere semper unum saltem adest arcosolum

in honoratio loco, idest in pariete contra aditum, cuius ad alterutrum latus, in topo exculpta, aut lateribus constructa, nonnunquam est trunca columna ad aliquid sustinendum destinata, quasi ad eodem officio fungendum, quo tripus ante deorum simulacra. Certum est, ad martyrum sepulcra olea pretiosa accendi et aduri solere, itemque in praecipuis subterraneis sanctuariorum; nemo itaque inficiabitur, mensas oleorum rite posse eiusmodi truncatas columnas vocari. Immo earum nonnullae, in superiori parte, ex integro erant disco vitro vel lapide coopertae, tamquam patina ad vasa, aut aliud quid pretiosi sustinendum vel continendum; cuius rei notabilia adhuc manent vestigia.

Parvae lampades fictiles non raro sepulcris erant appositae; in foraminibus, unde ablatae sunt, levis fumi nigredo earum situs revelat; foramina vero quae hoc vestigio carentia hodie conspiciuntur, ampullas vel vasa continebant balsamis repleta.

Quid autem de ampulla cruenta tamquam de martyrii signo? Late agitata quaestio est; circa quam certo affirmari potest, priscos Christianos solitos esse martyrum sanguinem linteis et spongiis excipere, non solum ut domi religiose asservarent, sed etiam ut cum martyris corpore deponerent, aliquando etiam in vase conclusum.

**

Aliud sepulcri genus *formae* sunt, loculi scilicet in pavimento effossi, ut moris usque apud nos erat abhinc paucos annos, in pavimento templorum. Utrum humilitatis causa, an quia non amplius iam in parietibus sepeliendi spatium maneret, huiusmodi usus inductus fuerit, non satis constat. Plerumque tamen a saec. III exeunte hoc factum est; proindeque sane quum nullus amplius pateret locus in variis coemeteriis, ad quae fideles attrahebantur

¹ CELSUS videtur ipsam ablutionem vocasse solium, « solium aquae calidae ».

² QUINT. CURTIUS (X, 10): « Septimus dies erat ex quo corpus regis iacebat in solio ». — PLIN. (Hist. nat., XXXV, 22): « Quin et defuncto sedem multis fictilibus soliis condi maluere ».

propter martyrum sepulcra. Quum autem coeperunt Christiani coemeteria subdialia circa basilicas instituere, tunc generalis et communis tumuli ratio fuit *forma*, quae plerumque ad plura cadavera recipienda parabatur et ex horum numero vocabatur *biscandens*, *tersandens*, vel *tercandens*; « candere » enim, in infima latinitate « dividere » significat. Circa antiquissimum SS. Xysti et Caeciliae super Callisti coemeterium videre licet formam et octopartitum.

Denique sepulcrum, cuiusvis esset generis, etiam *domus* et *memoria* appellatum invenimus.

Addemus in Christianis coemeteriis non deesse prorsus eamdem locorum dispositionem quae apud Iudaeos viguit, eorum nomine *kokim*; scilicet in pariete secundum crassitudinem inciso. Hic mos maxime in Africa invaluit. Fere enim omnes Alexandrinae catacumbæ eiusmodi sepulcrorum typum proferunt. Simile aliud habetur in Callisti coemeterii regione a S. Euzebio nuncupata; itemque in coemeterio Commodillae et in via Latina.

**

Tabulam vocarunt antiqui inscriptiōnēm sepulcrale, quae simul ad claudendum sepulcrum inserviebat. Nihilominus non deerant sepulcra tegulis clausa, et quidem in Christianae religionis primordiis.

Conclavia, quae omnibus temporibus in usu fuere, et nomen commune cum ethniciis habuere *cubiculi*, aliquando voce *cryptae* indicantur; quae vox subterraneum in universum acceptum significat, ac proinde non solum ad ambulacrum, sed etiam ad cubiculum aut seriem cubiculorum designandum usurpari potuit. Sic legimus: « Crypta nova retro sanctos »; id est: « Novum conclave retro sepulcra martyrum effossum ».

Cubiculum vocatum est etiam *antrum*, *spelunca*, *ecclesia*, praesertim a peregrini-

nis saecul. VII et VIII. En exemplum cubiculi denominationis: « Cubiculum duplex cum arcisoliis et luminare »; in quo tria nominantur (cubiculum, arcisolia, luminare), quibus ad unguem locus respondet, ubi inscriptio fracta iacebat. Luminare autem quoddam immane erat in fornice foramen, ad soli superficiem usque pertingens, per quod cubicula diurna luce radarentur.

Verum si vocabulum hoc in epigraphis et in antiquis documentis nobis obicitur, auctores utuntur potius circumlocutionibus. Ita S. Hieronymus: « Raro — ait — desuper lumen admissum horrem temperat tenebrarum, ut non tam fenestram, quam foramen demissi luminis putes ».¹ Eodem fere modo Prudentius:²

*Inde, ubi progressu facilis nigrescere visa est
Nox obscura loci per specus ambiguum,
Occurrunt caecis immensa foramina tectis,
Quae iacent claros antra super radios.
Quamlibet ancipes texant hinc inde recessus,
Arcta sub umbris atria porticibus;
Attamen excisi subter cava viscera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat.*

Quibus denique nominibus ambulacrum ordines distincti fuerunt, praesertim quum ambulacra ambulacris superimponerentur? Vulgo *tabulata*, *contignationes* vocata sunt; sed videtur nomen hoc in priscorum usu non fuisse; sed versum potius a *catabatico*, quod invenitur in quadam interpretatu difficulti inscriptione. Ita De Vit, in suo Lexico, aliisque, qui vocabulum *catabaticum* idem atque *tabulatum* significare docuerunt. Sed si vocabuli originem spectaveris, a graeca fonte *κατάβασις* recto deducti, hoc est « *descensus* », in eadem inscriptione scalam potius significantem fuisse dixeris, et quaestionem in obscuris manere.

S. S.

¹ In *Ezech.*, XL.

² *Peristeph.*, hymn. II.

MIGRATIO

*Ecce November adest, mihi quo linquenda ve-
[tusta]*

*Haec conducta diu, nunc minus apta domus.
Invitus, fateor, cedam, quod limine in ipso
Me magis elapsi temporis atra prement,
Quam valeant animum iucunda levare priora,
Dum mea florebat spes bona uterque puer.
Limem enim referet nostrum hic gemuisse cu-*

*Ibantem
Natum, cui requiem sacra paravit humus.
Iam tria fluxerunt paullatim a funere lustra
Hoc completa nigro vix oriente die;¹
Attamen has aedes, quas vivens, nunc habet*

*[absens]
Atque gradus echo verbaque reddit adhuc.
Impiger hic veterum recitabat carmina vatum,
Aut tacitae menti cara mathesis erat.
Acta diurna legens, a me dictataque scribens
Assiduo patiens proderat auxilio.
Hic modicas solis simulatas luce figuras
Ingenio extendit pictor ut arte solet.
Pectinibus chordas illic pulsabat eburnis
Letiferas fallens inscius insidias.
Fabula nota mihi sic rursum audita canora*

*[est,
Sappho irata deo, galica Hetaera gemens;
Carmina sic visa ad numeros cantare puella
Aut celeri, iuveni iuncta, micare pede.
Saepius at moerens desertum specio cubile,
Et matrem puero miror abesse suo.*

*Illa fovens miserum adsedit noctesque diesque,
Dum miser orabat: — « Suscipe me, Do-*

*[mine]. — Aut: — « Succurre, pater, medicinis redde
[salutem]. — « Sanguine vive meo: quod sinat esse*

*[Deus!]
Mox subit illius tristissima noctis imago,
Qua orantis precibus contigit alta quies.*

¹ Tertio et quadragesimo primae horae momento diei
XXI m. Octobris a. MCMXI Franciscus minor natu-
obiit diem supremum.

— « *Hora quota est? » — quaerit. — « De-
[cima est. Dilecte, quiesce]. Semper in aure tria haec ultima verba so-*

*Inde duas horas ululavit; quotque ululatus
Tot gelidi gladii cor feriere meum.*

*Hinc ego praetrepidus, vigilabat avunculus
[illinc,*

*Quum tacuit fugiens vena utriusque manum.
Tunc gemitu nostro matris fratrisque que-*

*[rella]
Et luctu insonuit tota repente domus.
Hei mihi! Sed quid plura? Supremis rite pe-*

*Exanimi officiis, cor super imposui
Scripta pia a Manni,¹ quae secum intacta*

*Iusserat et lacrimans oscula summa dedi.
Nunc adstat tacitus, procerus, lumina dulcis,*

*Confectus macie, pallidus atque tremens.
Sic mente intueor natum cui fracta iuventa*

*[est,
Cuius me effigiem cernere fata vetant.²
Sed minime queror ista me virtute carere,*

*Quae a nota moneat sede migrasse Lares,
Quum loca amata queam penitus firmata do-*

*[lore]
Et pressus tenebris visere saepe memor,
Ut cari capitis cupidio tristique parenti.*

*Arcano eloquio singula narret amor.
Et procul hinc repetam quae vates naufragus*

*[olim:
— « Mecum, dixit, inops, omnia porto*

*[bona];
Mecum namque meus longe Franciscus et ab-*

*[sens]
Est quocumque migrem, tecum ubicunque*

*[morer.
Florentiae, d. xxi m. Octobris a. MCMXXVI.*

PETRUS TOSI.

¹ P. Iosephus Manni e Scholis Piis, Italicus litterarum cultor et poëta clarissimus, non minus religione ac pietate insignis evasit.

² Carminis auctor heu! oculis hodie est captus.
(A. R.)

De Martis planetae incolis

Nunc igitur rursus tenet saeculum Mars
planetæ; rursus de eo mira tum in diariis
tum in communi gentium eloquio percre-
bescunt. Ferunt rursus de signis quibus-
dam, quae Martis habitatores, quum for-
tasse in suspicionem incolarum terrae ve-
nissent, suppeditante lucem electridé, aut
alia cuiusvis generis vi, per immensa cam-
porum spatia disposuerint, certis descripta
figuris geometricis, quibus nobiscum com-
mercia indiciorum tentarent: quod si iis
responsuri fuerimus, futurum ut commer-
cia sermonis iniri possint.

Atqui iam viginti et amplius abhinc
annis eo perventum erat, ut et de Martis
urbibus, de architectura Martis, de eius in-
colis aut simillimis, aut non longe a nobis
diversis, nostra ora sonarent, et gravius
apud quosdam ageretur de loco, in quo
paria signa a nobis proferri possent ut
Martiae progeniei salutem quasi reddere,
et scientiae nostræ nostraræque vitae non
indubia praebere et ostendere indicia va-
leremus. Sed iam tum fuit qui severo iu-
dicio rem tractandam suscepit, docuitque
si qua telescopicis inspectionibus et scruta-
tionibus esset adhibenda fides, nullam
inveniri circa Martium orbem aquarum,
nullam aëris copiam; herbarum ergo ne
signum quidem porrigi, nec animalium;
haec enim sine aqua et aëre nec germinari
nec ali queunt. Nullum igitur in planeta
Marte populum esse posse, qui humano
generi sit comparandus.

Quinam ergo ibi viventes? Si tantum
qui, peculiari omnino natura praediti, caeli
solique temperiem tolerent rigidorem illa,
qua rigidissimæ polarum orbis terrauei
regiones utuntur. Quae quum ita sint, reddit
quaquaversus exclusio viventium illic no-
bis animalitate similium.

At quid, si in illo conditiones habitan-
tium ita attemperatae sint continentि gelu,
deficienti aëri, deficientibus aquis, herbis,
arboribus, ut vivere possint? Etiamsi tales
habeantur, nulla tamen nobis certa erit
de illis notitia. Quum enim diametrum
Lunæ ad diametrum Martis sit ratione
distantiae, eaque sit ut 240.000 ad 35.000.000
(passuum millia seu milliaria indicamus);
telescopiis autem, quibus utimur in Marte
contemplando, illa sit virtus, quae orbis
diametrum paucissima apparentis Lunæ
diametra augeat, patet illic quasvis urbes,
quasvis domorum aggregations, etsi pa-
res maximis nostris urbibus, etsi longe
ampliores, discerni non licere.

Undenam igitur ea invaluit opinio?
Profecto ex falsis nominibus, quibus re-
giones Martiae sunt appellatae. Dixerunt
enim obscuriores subfuscasque regiones
maria, lacus; dixerunt lineas illic canales
et flumina; rubescientia spatia terras dixe-
runt; quae caerulea videbantur, oceanos
nominarunt.

At in illis lineis canales esse credi-
derunt, qui nisi annorum miriade, omni
adlaborante populo, completerentur; flumina
crediderunt, quae sinuoso cursu nullimode
utuntur; quae utraque tamen, glacie con-
creta, nulla possent aqua defluere, undare;
moveri.

Quid ergo canales ii, quid flumina, quid
maria, quid homines?

In mentem potius Sapientiae revocemus
effatum: « Difficile aestimamus quae in
terra sunt, et quae in prospectu sunt in-
venimus cum labore. Quae autem in caelis
sunt, quis investigabit? »

A.

Socios qui nondum subnotationis
pretium solverunt etiam insuper ro-
gamus, velint cum Administratore no-
stro rationes suas componere.

EPISTOLARE SOCIORUM COMMERCII

Quomodo nonnulla verba in communis sermonis usum recens inducta, latine reddi possint.

HERMINIUS M. IACOBELLI cl. viro EMMA-
NELI IOVÉ s. d.

Quum inter latinae linguae cultores optimosque sodales iamdiu Te perspexerim praeter ceteros non mediocriter esse versatum, atque verbis, quae continuo in dies nascuntur, latine reddendis magnopere delectari; ego, qui tali studio vacui temporis horam libenter impendo, ex iis nonnulla Tibi subiicienda existimavi. Tua gratia igitur a verbo incipiam *Alpenstoch*, germanica voce, quae ex *Alpen* conflatur et *stoch*-baculus; inde « montanus baculus »; et quoniam montibus istis Alpium nomen tributum invenimus, nonne *baculus alpinus* vel *alpicus* appellari facile poterit?

Superiori bello nomen exortum est novum. *As* vocaverunt Galli aëreum viatorem, qui ardua expertus certamina, hostium complures velivolantes profligaverit, praestantiam suam, ceteris paribus, affirmans, unus omnium aviatoria artis primus. Credis hanc vocem et hoc sensu latine adhiberi posse?

Aliud aëronauticum verbum vulgo inductum est *ammarrare* (rectius *ammare*), seu supra mare considere. Puto vocabulum, ne *τόπος* fieret locus, « in mari scilicet terram attingere », reddi posse: *Undas attingere*.

Habemus quoque *hydrovolantem*, sive aëronavim vel aëroplanum « fluctuantibus » instructum, rotarum vice, sese, ut erigat, simulque in aquis ei consistere detur. « Hydrovolantem » circummissa quaedam epistola mihi latine redditum exhibi-

buit; apud recentiores vero *velivolae navis* iamdiu sibi nomen vindicavit. Quid?...

Angliae filius, vocabulum communiter receptum est *club*, quod et Petrocchius in suo lexico italico amplectitur libens: ad coetum significandum, seu conventum, plerumque adhibetur. Nos autem *globum*, *societatem* latine dicemus?

Eadem, significatione *cubiculi* utitur haud raro populus.

Nonne illam quidem formosam puellam, Hercules quam singulari certamine, eius latre superior, duxit uxorem, sed nomen verius et ipsum in Anglia genitum est *Yole* sive *Iole*, quo naviculam prænobilis atque insignis operis 'appellant Angli, prora puppique acutam atque subtilem, quam animi recreandi causa concidunt, *voluptarium lintrem* placebit appellare?

Priori valde affinis locutio *Yact* eiusdem patriae; qua vapore actae minoris alvei rates nominantur, cursu celeres, opere perfectae, praecipue ad delectationem. Hoc *nobilitatis navigium*, vel *regium* malim vocare.

Aglis et ipsa recens sub oris nata *Turista*, *Turismum* vocabula sunt, quae licet venustate careant, brevi tamen tempore, velint nolint, vocabularia in tabulas referre cogentur; nomina enim eorum adeo recepta sunt et usitata, ut ubique non modo per Italiae fines peccrebuerint, sed in Galliam quoque pervaserint. Proindeque gentium nomina dici merito poterunt graeco-latinoque genere prognata *τόπος*, *tornus*; unde et illud *tournée* ortum habuisse reor.

Prior ergo vocis sonus, mea sententia, *voluptarius viator* erit. Alterum autem latine iuxta rerum vices, et *voluptuarium viam ingredi*; et *voluptatis causa inire viam*; et *volupe iter agere*, et *voluptatis iter aggredi*.

Tu quid de iis opineris, quidve dicas, mihi, rogo, benignus aperias. Cura interim, ut valeas.

EX ITALIS URBIBUS

Exhibitiones Taurinenses¹

Eugenius Rebaudengo Comes, Regni Senator, qui Missionariae nostrae Exhibitionis rectoribus praerat, quo die publice clauderetur, adstantibus frequentissimis solemniter dixit: « Pia Salesianorum Societas in opere hoc condendo hodieque profligando, exegit monumentum aere perennius! » Quod quidem verbum neque inane dixeris neque supervacaneum; sed aptissimum. Et auditores faciliter quoque assensu illud acceperunt, dolentes modo quod brevires tam omnibus cara ad finem curret, et Taurinenses sollemniter ita doctorum consuru prohiberentur in posterum.

Re enim vera, per quinque et amplius menses,

*Ex omni veniunt littore ad ista loca*²

non modo ex universa Subalpinorum regione, sed et ex cunctis dissitis Italiae civitatibus, hac una de causa, ut rem missionariam perlustrarent.

Sed ad opus nostrum redeamus.

Relictis Patagoniae rebus, adgredi pedibus oportet ad paucula raptim invisenda, ex plurimis, quae nos manent.

En nobis ante omnia quae ex latissima Brasiliana plaga sunt perlata. Prae ceteris nobis sese *Bororos* offerunt, qui corporis magnitudine insignes animoque ferores, regionem incolunt, quae *vastissima sylva*, eorum lingua *Matto Grosso*, appellatur. Huic parti haec esset ponenda ominosa inscriptio:

Infandi Bororos et altis montibus errant.

Ad quos quum Missionarii comes vultu atque alloquio advenissent, eos ita brevi

¹ Cfr. fasc. sup.

² Omnes optime noverint hunc versiculum verba reddere Alligherii: *Tutti convengon qui d'ogni paese*.

benevolentia atque animi significatione allexerunt, ut eos tamquam parentes cito colerent atque haberent. Primum e more pueri, mox iuvenes idemque viri passim sunt Missionariis obvii, eius sermonem pii accipiunt graviterque meditantur; et paullatim rusticitate exuta, ad domum missiunum hilari vultu se conferunt atque ad mansuetiores artes se redigunt. Sic Missionarius lente operando progreditur; quoniam unice caritate Christi et patientia, sensim sine sensu ad humanitatem quamdam reformari atque ad religionem excoli Barbari patiuntur.¹

Et ipsi in meliorem frugem quum se revocassent, viris nostris adiutorio fuerunt patientes atque intelligentioris consilii in colligendis nonnullis pretiosissimis rebus, quae adhuc desiderabantur. Ex illa enim regione quot innumera eademque ignota nobis avium papilionumque genera! Nonnulli sunt leves, volitantes, picti, versicolores; variaque sunt et illius regionis insecta asili, vermiculi, lumbrici; multaque alia glomerantur.

Multa sunt quoque vasa et amphorae, et in primis olla illa propemodum necessaria, quae liquorem continet, cui est titulus *Ciccia*.

Hic liquor, horresco referens! ex saliva passim barbararum mulierum confectus ac frutice deprompta, asper in primis est et mordax, at inter barbaros acceptissimus. Hic omnibus sane hospitibus ultra obseratur! Magnam equidem eis iniuriam feceris, si hoc tam deliciosum munus fastidiens, refutares, aut aegrius acciperes. Hanc ipsis recusationem, maximum omnium dedecus sibi inustum autumant. Ac propterea optime eos tibi benevolentia devincies, si hilari vultu... etiamsi oculis clausis, iucundam hanc potionem absorbeas.

¹ Sunt et Virgines Deo sacrae, quae inter Leppros vitam sanctissimam agunt. Quam pie et graphicè earum quoque imagines referuntur!

In editiore loco, et conclavi quarto, congregebantur omnia quae plerumque Missionarii apud Iudos et Senenses facere consueverunt, et primum quae in Palaeastina, vulgo quae dicitur patria Iesu. Ille sub nigra pallentes ruminat herbas parvulus adhuc camelus, seu potius *dromas*, qui dormitat plerumque, vel ob pigrum indolem, vel ob inclemens sibi caelum. Nec ita eisdem vulpecula, nec praesertim oves, quae et numerosae candoreque praestantes, mirum in modum ad se spectatores ciebant conciliabantque. Prae ceteris pulcherrime laudabatur timida *dorcas*, quae rarissima adhuc in Palaeastina vivit.

Volitant liberrime super arbores psitaci complures et originis diversae, quas Brasilium tulit, ipsaque Asia. At omnibus placet quae *Maina* dicitur ab Asia veniens. « Non fuit in terris vocum simulantior ales » diceret Vergilius, quae spectantium fuit semper delicium. Quam apte latine loquitur: *Kyrie, eleison! Kyrie, eleison!* Nunc distincte canit: *Gloria!* Et nunc hispanorum more, tibi dicit: *Bueno!* Novissime vero, et quasi dicerem mira quadam dignitatis arrogantia, se se italicice praedicat: *Salesiano! Sono Salesiano!*

Sunt et simii, qui manuum gestibus vocibusque homines salutant atque cruxcula ac bellaria festinanter accipientes donantibus gratias agunt...

Hic atque illic per brevem planitiem conditae sunt Borororum casae et omnibus, pro incolarum necessitate, exornatae commodis ad vitam sustentandam.

Ad ultimum erat et *Maloca*, magna eisdem rustica aedificatio, ad quam, animi causa et quietis, fessi itineris se aliquantis per ad aërem captandum visitantes recipiebant. Et ibi propterea, veluti olim in amoenissimo Paradisi horto, erant plurima non modo pulcherrima visu, sed et gustu suavissima. Parvo quidem pretio eo tute obtinuisses, per quorundam puerorum cu-

ram, qui hoc illuc ex invisentium voluptate accurrunt.

Erant enim exquisitissima salsa menta, assaque vitulina optima arte confecta, aliaque id genus complura. In primis attamen laudabilis erat panis, qui domi paratus atque a pueris ipsis ibi erudiendis atque educandis confectus, sapidior esse atque suavior videbatur.

Ad *Malocam* igitur itebatur magna cum animi voluptate, atque idem erat atque apud Romanos ire ad Apollinem.

Denique quid dicam de pueris, qui per omnia hilares visitatores deducunt, res obiter amplissime illustrant, et de manu veluti in manum acceptos sapienter monent, de diversis populorum ingeniosis disserunt, et labores missionariorum explicant ac luminibus exornant, et omnes adsidua suavitate alliciunt?

Ipsi, quemadmodum accepi, nunc alumni sunt, qui modo Eporediae in Salassis et Penangi in Astensis, eo consilio aluntur atque docentur, ut tandem aliquando ad Missiones adgrediantur. Adeo in teneris consuescere multum est!

Quod felix, faustum, fortunatumque siet!

SUBALPINUS.

De recenti Venetiarum portu ad Margheram.

Multi admodum erant vel antiquissimis temporibus portus in Italiae litoribus, et omnes pro necessitate et commerciis aptissimi. Nostra vero aetate, renato Italorum regno, inter omnes facile laudantur Genuae portus et Neapolis, et, si de militari nautica arte sermo est, praeceteris Lunae portus. Verum abhinc non paucos annos, Veneti, antiquae gloriae memores, qui, per tot saecula, terra marique late imperitarunt, ad veteris amplitudinis fastigium adsurgere studuerunt. Ac propterea,

vel sub externo dominatu, post iniquum illius reipublicae excidium, saepe saepius nec fracti bello fatisque repulsi, in eodem proposito persisterant, sed ad illud obtinendum frustra enixe adlaboraverant.

Quum autem, libertatem adepti, Itali in unam iterum gentem coalescere coepissent, et mirum in modum Neapolis portus cum Genuensi de primatu in re nautica decertare coepit, ambo autem cum ceteris ad maiorem indies amplitudinem adsurserexerunt, Venetiarum statio in peius adire videbatur. Quo factum est, ut de die in diem, admirantibus omnibus, Urbs Lacunarum ita corrumphi videbatur, ut pene ad interitum redigeretur.

Heu!

Urbs antiqua ruit multos dominata per annos!

Nunquam enim ex Italorum mente cadere poterit, Venetos potentiores fuisse, eorumque nomen praeclaris gestis percrebuisse, illa potissimum tempestate, qua singulae Italiae regiones, aliae alia ratione, externo dominatu oppimerentur.

Quum vero, senescente aetate, Venetorum imperium ad occasum vertit, et infanda admodum hostium perfidia ad incitas redactum, externis est traditum, insiti magnitudinis igniculi minime extingui potuerunt.

Namque qualis esset perennis Venetorum virtus et quibus adhuc viribus valeret, apparuit, quum pontem illum mirabilem construendum iu curarunt, qui a continente terra, super ipsis maris fluctibus positus, ad urbem pervenit; et vias ferreis axibus constratas, ob mutua commercia deducenda in eo posuerunt. Immortale eisdem opus, quod Veneti, studio praescriptoque Petri Paleocapa civis eiusdemque architecti, omnibus, circa populis admirantibus, perfecerunt, eique titulum imposuerunt:

AUSU ROMANO: AERE VENETO.

Unum adhuc desiderabatur, ad quod aeterna animi cupiditate, tamdiu contendere Veneti videbantur, ut, scilicet, et ipsae Venetiae materno denique sinu naves amplexarentur, quae immensa mole exstructae, latissimum quoque portum exoptant. Aliae enim Italae maritimae civitates in optimam rerum conditionem inciderant, et faventibus omnium animis feliciter commerciis creverunt. Omnes admodum naves externe atque indigenae ad Genuae portum appellebant et Neapolis, et patria classis ad Lunae portum, et, labentibus annis, Barii; quod eximium sibi natura aptavit.

Ad ultimum Tergeste, nomine ac magnitudine pollens, extremum Venetiarum rebus damnum attulit.

At suam sibi fortunam iterum Veneti effinxerunt. Ipsi cives, antiquorum Duceum virtutem admirati, eorum vestigia prosequi reputaverunt; qui saepe una ingenii ac voluntatis fortitudine freti, impossibilia prope audacter adsequuti sunt. In eodem igitur animorum proposito manentes, illud tandem obtinuerunt, quod, citra omnium expectationem, difficillimum factu apparebat. Omnes et singuli Venetiarum cives, urbis suae gloriam quaerentes, sibi invicem animum addebat illud in mentem revocantes:

Tentamusque viam, et velorum pandimus alas!

Victores tandem, vi una civium innixi atque animorum constantia, hoc ipso anno labente, portum optatum auspicantur, Victori Emmanueli III regi dicatum.

Erat olim apud Venetas *Marghera*, validissimum oppidum, praesidium urbis, unde res publica se se terra marique ab hostibus defendere. Apud ipsum strenue Veneti dimicarunt adversus Austriacos, anno saeculi elapsi quadragesimi noni. Nunc ob egregiam civium voluntatem atque perpetuam in patriae decus caritatem est altera Venetorum civitas, magnifice

secus litus disposita. Hic sunt amoena vireta, hic satis ampliae decoraeque villulae, hic denique, aggeribus undique cumulatis, paludibusque mirum in modum exsiccatis, civitas in speciem urbis insigniter crevit. Quam apte, et merito, neque in luxum improbandum Horatius, diceret:

Contracta pisces aequora sentiunt!

Namque si aquae maris vi hominum fuerunt paullulum repulsae, maiores in unum locum sunt coactae, quo potentiores facilius naves onerarias easdemque bellicas amplecti possint.

Quum prospere iam se se haberent res, novissime veluti cumulus et fastigium accessit virtus et studium Iosephi Vulpi, qui domo Venetus, atque egregius italicici aerarii praefectus, immortali operi supremam manum apponi voluit. Hic vir egregius mirum in modum nobilitatem generis virtute cumulavit. Verbis enim et sapientia, quam exspectationem sui concitaverat, singulari consilio atque industria sustinuit.

Varia haec et nova Venetiarum species ab omnibus laudatur, et cupidissime invisitur, et quantocius, cunctis optime perfectis, Italorum virtus vel ipsis difficilimis reipublicae temporibus, maxime approbanda posteris in aevum prorogabitur.

SENIOR.

COLLOQUIA LATINA

Emendatio scriptionis.¹

LUDIMAGISTER, ANTONINUS, ERASTUS ALIIQUE DISCIPULI.

LUDIMAGISTER. — Antonine, scriptiones collige. Tu, Eraste, coge pensa mulietatia.

ANTONINUS. — Iam collegi et acula copulavi decuriatim.

¹ EX ANTONII VAN TORRE dialogis familiaribus. Passim retractavit hodiernisque moribus aptavit I. F.

ERASTUS. — Ego item muletas coegi irrogatas garrientibus.

LUD. — Et quas tardis infixeram non exegisti?

ERAST. — Non exegi: id enim muneris imposuisti alteri.

LUD. — Bene habet. Suntne autem ordinatae?

ERAST. — Quin etiam illas funiculo colligavi.

LUD. — Cedo has mihi; tu etiam scriptiones tradito.

ANTONIN. — Ecce illas.

LUD. — Sed anne recognovisti singulas?

ANTONIN. — Singillatim recognovi, et quidem magna cura.

ERAST. — Ego pariter non minori diligentia.

LUD. — Et nihil observasti quod sit reprehensioni obnoxium?

ANTONIN. — Immo certe plurima, quae in hanc schedam retuli.

ERAST. — Ego etiam texui indicem.

LUD. — Trade, aut potius alta voce et distincta perlege.

ANTONIN. — Germanus scriptionem non composuit.

GERMANUS. — Immo composui, sed reliqui domi.

LUD. — Cur reliquisti?

GERM. — Quia oblitus sum afferre.

LUD. — At non es oblitus ientare.

GERM. — Sane non sum oblitus; at, si placet, ibo quaesitum.

LUD. — Nequaquam; sed afferes a prandio geminam.

ANTONIN. — Felicianus scriptionem reddidit foede exaratum; vix legi potest.

FELICIANUS. — Quia nempe mea charta bibula est et atramentum transmittit.

LUD. — Emere tibi debuisti firmorem.

FELIC. — Emi etiam; at haec quoque perfluit; puto vitium esse atramenti.

LUD. — Quin atramentum tibi idoneum paras?

FELIC. — Parabo quam primum.

ANTONIN. — Palagius in charta scripsit semilacera, pingue oleo illita.

LUD. — Apage te.

PELAGIUS. — Excusatum, quaeo, habeas; casu id, non culpa mea factum est.

LUD. — Quid ita?

PEL. — Scriptionem reliqueram supra culinae mensam; hanc ancilla, ignara quid rei esset, adhibuit abstergendae lampadi.

LUD. — Nempe musaeum tibi culina est, et studes inter lances et ollas; numquid?

PEL. — Etiam interdum, quem friget.

ANTONIN. — Sulpicius obliquos, interscribendum, ducit versus: ne unum quidem rectum exarat; praeterea characteres efformat perperam, usque nimium stipat; neque satis voces discriminat, sed ita perpetuat connectitque, ut singulae singulis lineae vocabulis contineantur.

SULPICIUS. — Pingere non didici elegantius.

LUD. — Redi ad scribendi magistrum, qui te melius doceat.

SULP. — Nec pennae suppetunt, ad scribendum satis appositae.

LUD. — Exspectas, dum tibi ad usum parem egomet?

ANTONIN. — Martinus nullas omnino interpunctiones adhibet; virgulas opponit nullas; nulla puncta; nulos, ubi opus est, characteres appingit maiusculos; nullas seu admirandi, seu interrogandi notas; neque usquam appingit litterae i apicem suum.

LUD. — Poenam meretur non levem tam gravi oscitantia.

ANTONIN. — Silvester chartam dedit literis deformatam innumeris, foedissimisque deturpatam ex atramento maculis.

SILVESTER. — Quia scilicet liquidius est atramentum.

LUD. — Quin spissiore uteris?

SILV. — Spissius reddere non vult calamus.

LUD. — Dilue igitur, sed moderate. Recita iam tu, Eraste, indicem tuum.

ERAST. — Pontianus denos admisit soloecismos. Secundinus praepositioni *per* ablativum adiunxit. Hilarius verbo *auxiliator* accusativum copulavit. Leontinus *lauro* masculinum genus adscripsit. Florentinus barbarismos fecit innumerabiles. In scriptione Metelli non pauciora sunt menda, quam vocabula; in Liberii vero nequaquam tot sunt voces quot cacographiae.

LUD. — Satis est: fluxit iam quadrans: alia nobis nunc agenda sunt. Vos interim, ignavi, sic habetote: daturum me operam ut vestrae vos poeniteat inertiae, pudeatque.

ANNALES

Sinense civile bellum.

Inter eventus qui maxime totius orbis oculos ad se recens converterunt, primas Sinense civile bellum tenet, ferociter ab adversis factionibus pugnatum, praesertim pro Shangay urbis possessione; quo rebelles, Canton profecti, tetendere, ut viam ad mare sibi aperirent. Ad Wu-Ciang arcem quum pervenissent, contra quodvis gentium ius, immensam militum incolarumque stragem in ea ediderunt, nec Liu quidem copiarum duci parcere dubitarunt. Id fortasse Shangay urbis civium animos ad acerrimam defensionem induxit, fausto profecto exitu: obsidentes enim fusi fugatique sunt et ad salutem Sun-King-Ciang in viciniis se reducere coacti. Iamque igitur servatam urbem praedicabant, quum necopinatum nuncium intervenit, Ciang-Tso-Lin, Mandchouriae dictatorem iamque Sun-Kuang-Sun, Shangay gubernatoris, adiutorem, cum rebellibus societatem iniisse. Novae igitur pugnae, novae caedes sequentur.

In Mexico.

Reiecta Episcoporum petitione ad legem de divino cultu emendandam, dicunt alteram ad eumdem finem parari a catholiceis patribus familiarum, et ipsam publico legatorum coetui legibus ferendis mitten-dam. Interim catholici praesules et sacerdotes in vincula h̄c illic detruduntur vel exilio multantur. Relatum quoque in dia-riis est, in ipso publicorum legatorum con-sessu discordias esse ortas, ad armorum usque usum productas.

Regia funera.

Moncalieri in castro, apud Augustam Taurinorum, repentina morbo correpta, die xxv superioris mensis Octobris vita functa est Laetitia, filia Hieronymi quon-dam Napoleonis principis et Clothildis e regia Sabaudica domo, atque Amedei, Au-gustae Praetoriae ducis, vidua. Nata erat Lutetiae Parisiorum d. xx mens. Decembris MDCCCLXVI.

Nefarium aliud crimen in supre-mum administrum Italici regni tentatum.

Clauditur Octobris mensis novo exse-crabili facinore in Benitum Mussolinium, Italici regni administrum primum, frustra, Dei auspicio, et ipso tentato. Qui quum Bononiae inter ovantem et gratulantem populum procedit, a perduto iuvene, vix heu! a pueris excedente, manuballistulae ictu petitur. Poenas nefandi criminis nequam, ille statim solvit, dum incolumis vir clari-simus tum etiam evasit; servetque Su-prenum Numen in aevum!

Kal. Novembr. MCMLXXVI.

POPLICOLA.

VARIA**Foemina litterata.**¹

Adolescens quidam Germanus natione qui studiis operam navabat, ex foederatis quas inviserat Americae civitatibus rever-sus, per celebrem urbem caput transiit, ubi in honoratum litteratorum hominum coetum admissus fuit, inter quos unus nu-merabatur, qui Georgi nomen sibi vindicabat. Hic vero Georgius foemina erat litterata et ingeniosa,² quae ut sexus incom-modis, uti autumabat, vitaret, virilem interdum induere vestem solebat; quo qui-dem habitu tunc erat. Adolescens Georgio sisti se voluit, quem fama noverat. Is, post varios sermones, a peregrino petiti, num sua scripta in Americis legeren-tur. - « Plurimum - respondit. - Pluries de illis mentionem fieri audivi ». - « Quod vero de iis iulicium fertur? » - « Optimum sane; quippe omnes concordes eximi-miam excogitandi vim, artemque animi sensus aperiendi, nec non venustum aucto-risti stilum commendant ». - « De me autem quaenam dicuntur? » - « De hoc vero... » - « Eia, dic libero ore ». - « Veniam dabis petenti, sed hoc nullomodo possem ». Qui bus verbis Georgius, maiore flagrans curio-sitate, tot postulationibus hominem laces-sivit, ut hic, defensioni impar, quae de illo acceperat aperire statuerit. Verum ne ab adstantibus auscultaretur, Georgii aurem iniens: - « Hoc tibi crimi vertunt - inquit submissa voce - quod nimium vase-ris, habitum mutes, ac saepe muliebrem induas vestem ».

¹ Italice scripsit VINCENTIUS GIOBERTI.² Celebris illa Sand.**Vulpes et Lignator.¹**

Vulpes, venatores fugiens, post longum per desertum iter in lignatorem incidit, qui latibulum roganti casam suam indicat, quo illa ingressa se abdit. Venatoribus deinde interrogantibus num vulpem vi-disset, voce quidem negabat ille, sed manu ubi lateret indicabat. Quod ipsi haud ani-madvertentes, continuo abierunt. Ubi eos profectos vulpes vidit, tacita exivit. Tum exprobrans eam homo, dicebat: « A me quidem stetit ut salva esses, nec ideo illas habes sospitatori gratias? » Cui vulpes: « Fecissem equidem, bone vir, si verbis consilia et opera tua respondissent ».

Ludus follis.²

Exehitur primum in formas tractabilis omnes Follis hians, laxaque sui compage solutus. Hic ubi concepit ventos, ubi spiritus intro Immissus penitus latebras pervasit in omnes, Ventosamque suo transfudit flamine vitam, Paullatim videas in magnam excrescere mo-[lem,

Inque globum ingentem attolli. . . . .
Dum loquor, en rapitur, rursumque per aera

Huc illuc agitur vacui ludibria caeli.
Nunc etenim celsum sublimis in aera fertur,
Nunc cadit, et motu maiore resurgit in auras.
Nec tamen inflexis attrita superbìa plagiis
Detumet, in medium impavidus descendit are-

[nam;
Extusaque manus iuvenum, et sibi multa [minantes
Verbera sponte ferit; reddit, quos excipit [ictus;
Et dum percuditur totius pondere dextrae,
Percudit ipse manum: credit sibi turpe timere

¹ Ex italicis fabulis NICOLAI TOMMASEO.² Ex Eleg. poët. LAURENTII LE BRUN, S. I.

Vel positi ante pedes hostis, se librât ab alto
Aëre et ingenti securus mole paratum
Agreditur pugilem, factusque audacior alter
Longius impellit contracto robore follem.
Tum vero ingenti moles excussa fragore
Perpetuum infrenet murmur; sonat ictibus
[acta
Innumeris, nimioque suas pree verbere metas
Transilit impatiens. . . . .

**

Iocosa**TUCCI animadversiones:**

— Non mihi profecto satis utile videtur quod sol in die fulgeat potius quam noctu, quum tenebrae sunt.

TUCCIJUS levij pituita laborat; adit tamen sollicitus medicus eumque interrogat:

— Hei mihi! pituita redundant; ecquid accipiam remedium?

Medicus graviter: — Sudarium!

**

Aenigmata

I

Per montes lucosque pavens preecepseque [deerro;

Me petit interdum canibus venator anhelis,
Sed si postremam vocalem in vertice ponas,
Me venerare patrem: humanae sum gentis [origo.

II

Recte si legis, en vivum tu cernis ubique.
Sumis retrorsum? Profert arte faber.

Aenigmata in superiore fasciculo pro-posita his respondent: 1) *Gena, Genu, Ge-nua*; 2) *Vas. Vos.*

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

ROMAE. — TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.

PANCRATIUS

[18]

Actio dramatica FRANCISCI WIELAND – (Latine redditum Andr. Haberl)

ACTUS IV.

SCENA: *Locus iudicii. Ad laevam praefecti sedes. Ad dextram idolum cum pruna, quam ambit sacerdos. In parte remota media carnificina separata aulaeo. Ad sedem praefecti duo lictores. TERTULLUS in prima stat scena; CORVINUS in postrema, tristia meditans.*

SCENA I.

TERTULLUS, CORVINUS, AGELLUS, MILITES.

TERTULL. O nefastum diem, quo ego devotum illud edictum Caesaris Corvino dedi ad marmoream affigendum pilam! Me insanum, qui foedi auri gratia tromunctioni illi... (*Conspicit Corvinum*): Ah! Illic etiam adstat! At scin' quid rerum designaveris, degener? Ablata est.

CORV. (*truculenter*): Quae?

TERT. Membrana.

CORV. Scio.

TERT. Peccavisse ergo tua nihil interest?

CORV. Unum curae fuerat, hoc tandem contigit.

TERT. Et quid id esse memoras?

CORV. In manibus meis esse Pancratium. Hunc sensurum esse meum odium.

TERT. O hominem stolidissimum! Perfusus pudore senatus est, ira incensus imperator, et Corvini, praefecti filii, culpa est. Iam, ne tuum caput, prius, quam inimici, in arenam cadat, cave! Maximianum neveris.

CORV. (*attonitus*): Di immortales! Putasne eum tam crudeliter in me animadversurum?

TERT. Id age, quomodo te expedias! Una salutis via properata fuga est. Agedum, exi, proficisci! Caecum fatum aliquando misereat, imperatorem nunquam.

CORV. Quo me abscondam miser?

TERT. Ecce, malum, viatores Caesaris! Actum est!

CORV. Iam gressus audio. Di vostram fidem! Nullus ne iam hinc exitus?

TERT. Esto vir!

AGELLUS (*intrat duobus comitatus. In aditu, ad milites*): Illic adstate! (*Procedit*): Tune Corvinus es, Tertulli filius, curator Caesaris?

CORV. (*fusce*) Sum.

AGELL. Continuo me sequere igitur. Imperatoris nomine comprehensus es.

CORV. (*exsiliens*): Continuo ite in malam rem! Nondum tenetis. (*Educto gladio furens*): Recedite!

TERT. (*suscepto eius brachio*): Mitte ista. Resistere stultum est.

AGELL. (*prolatis codicillis recitat*): Christianis, ut tandem hoc nomen deleretur, nos, Maximianus proprio decreto caudem comminati eramus, quod decretum, ut, sicut mos est, toti ediceretur urbi, voluntate praetoris nostri Corvini fidei commissum est. Qui quum nefaria negligentia unum ad pilam intempesta noctis tenebris posuerit custodem ita ut nostrum edictum, eo custode facile oppresso, scelerata manu ablatum sit, praecipimus Corvinum pro tanta ignominia nostra adpersa dignitati statim comprehensum vinciri, atque, nisi tertio abhinc die nobis, qui abstulerit, ostendatur, vinctum securi percuti.

TERT. Di immortales! (*Amplexus Corvinum*): O mi fili!

CORV. Perisse certum est.

AGELL. Catenas date, famuli (*Corvinus vincitur*).

(*Ad proximum numerum*).